

national and spiritual development of the nation, independently determine the economic status and pursue foreign policy, etc. It marked the birth of modern constitutionalism in Ukraine and became the basis for the development and adoption of a new democratic Constitution. It was a strategic document that embodied the conceptual foundations of state-building, the construction of civil society and their purpose.

Key words: *Ukraine, Verkhovna Rada, Declaration, State, Sovereignty, Principles, Sections and Regulations, Legislative Process, Constitution, Historical Significance.*

УДК 341.321

В. П. ГОРБАТЕНКО,

доктор політичних наук, професор*

ORCID: 0000-0002-2400-954X

ПЕРЕМОЖЦІ ВІЙНИ І СТРАЖІ МИРУ (ДО 75-РІЧЧЯ ПЕРЕМОГИ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ)

Поряд з іншими важливими подіями нинішній 2020 рік відзначиться в світовій історії 75-річчям від часу завершення Другої світової війни – найжорстокішої за все існування людської цивілізації. Величезний тягар минулої війни припав на долю України та її населення, яке опинилося в жахливих умовах німецько-фашистської окупації. Близько 7 мільйонів українців воювали проти фашистської навали, жертвуючи своїм життям і здоров'ям в ім'я Великої Перемоги. Тисячі людей разом з евакуйованими на Схід підприємствами наближали її в тилу. До числа учасників і свідків минулої війни належить значна частина наукових співробітників Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, які в різні роки працювали і ще продовжують працювати, зміцнюючи правову основу незалежної України. Значна частина подій Другої світової війни прослідковується у біографіях вчених-правознавців. Відтак масо-вагомі підстави згадати їх усіх поіменно.

Вчені-правознавці, які здобували Перемогу на різних фронтах та безпосередньо в горнилі бойових дій Другої світової війни

Борис Мусійович Бабій (1914–1993). З 1940 р. перебував на службі в Червоній Армії, був помічником військового прокурора Київського особливого військового округу. З початком війни у складі Південно-Західного фронту як військовий прокурор брав участь в обороні Києва. У 1942–1943 рр. служив у апараті Головної військової прокуратури РСЧА. З осені 1943 р. – знову на фронті на посадах старшого помічника, заступника прокурора 2-го Українського фронту. Брав участь у Корсунь-Шевченківській, Ясько-Кишинівській, Дебреценській, Будапештській, Празькій операціях. Перемогу зустрів у діючій армії, демобілізувався в серпні 1947 р. у званні підполковника юстиції. З утворенням у 1949 р. у складі Академії наук УРСР Сектора держави і права працював його ученим

* **Gorbatenko Volodymyr**, *Doctor of Political Sciences, Full Professor*

секретарем, пізніше – заступником завідувача установи. У складі Сектора, потім Інституту Б. М. Бабій сформувався як відомий вчений-правознавець – доктор юридичних наук, професор, академік АН УРСР, академік Академії правових наук України, лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки. З 1968 р. – член Президії АН УРСР, академік-секретар Відділення економіки, історії, філософії і права. У 1974–1988 рр. – директор Інституту держави і права АН УРСР. З 1988 р. – радник Президії АН України. Б. М. Бабій досліджував проблеми історії держави і права України. Основні праці: «Возз'єднання Західної України з Українською РСР» (1954 р.), «Місцеві органи державної влади Української РСР в 1917–1920 рр.» (1956 р.), «Українська радянська держава в період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.)» (1961 р.), «Союз РСР і роль України в його утворенні» (1972 р.), «Нарис розвитку правових досліджень в Українській РСР» (1984 р.). Відповідальний редактор у один з провідних авторів двотомної праці «Історія держави і права Української РСР» (1987 р.). Брав безпосередню участь у розробці проектів Конституції УРСР 1978 р., Зводу законів УРСР, ряду законодавчих актів.

Володимир Дмитрович Бабкін (1924–2018). У 1941 р. закінчив 13-у спеціальну артилерійську школу в Києві. До 1943 р. працював у тилу токарем на военному заводі в м. Омську. В 1943–1944 рр. навчався в Омському військово-піхотному училищі. З вересня 1944 р. – на фронті. Воював на 3-му Прибалтійському і 3-му Білоруському фронтах. У боях під Кенігсбергом отримав тяжке поранення. Війну закінчив у званні лейтенанта. У мирний час – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України; теоретик та історик права, філософ права, політолог, педагог, вчений-енциклопедист. У 1993–2018 рр. працював в Інституті на посаді провідного наукового співробітника. Зробив вагомий внесок у підготовку «Юридичної енциклопедії» у 6-и томах, «Антології української юридичної думки» в 10-и томах (2002–2005 рр.), «Політологічного енциклопедичного словника» (1997 р., 2004 р.). Один з ініціаторів запровадження політичної науки і освіти в Україні. Автор багатьох праць із питань юридичної і політичної наук, правової педагогіки. Широку популярність серед наукової громадськості здобули ініційований ним перший навчальний посібник з політології (1992 р.) та монографія «Народ і влада» (1996 р.). В. Д. Бабкін зробив вагомий вклад у підготовку наукових кадрів – докторів і кандидатів юридичних і політичних наук.

Вадим Євгенович Бражников (1923–1991). На початку липня 1941 р. був призваний на військову службу. В діючій армії воював з травня 1942 р. Брав участь у Сталінградській битві, битві на Курській дузі, форсуванні Дніпра, в Ясько-Кишинівській операції та ін. Воював на Калінінському, Сталінградському, Донському, Воронежському, Степовому, 2-му Українському фронтах. Був командиром стрілецького відділення, старшим радіотелеграфістом, начальником радіостанції. Був двічі поранений. Закінчив війну сержантом. Після війни – кандидат юридичних наук, фахівець у галузі державного права, історії держави і права, лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки. В Інституті працював з 1961 р. молодшим, старшим науковим співробітником. Досліджував правові проблеми організації, діяльності і статусу місцевих органів влади, статусу депутата, функціонування виборчої системи, розвитку політичної організації суспільства тощо. Основні праці: «Постійні комісії сільських рад»

(1955 р.), «Постійні комісії районних рад» (1957 р.), «Обласна рада депутатів трудящих» (1959 р.), «Місцеві ради УРСР на новому етапі» (1962 р.), «Нормативне регулювання діяльності місцевих Рад» (1982 р.), «Керівництво Рад народних депутатів економічним і соціальним розвитком» (1986 р.).

Галій Юхимович Бувайлик (1921–1984). У серпні 1940 р. був призваний до лав Червоної Армії. Проходив службу в Ленінградському військовому окрузі на радянсько-фінському кордоні в районі м. Выборга. На початку війни брав участь у боях на Ленінградському фронті. Наприкінці 1941 р. був тяжко поранений і евакуйований в госпіталь на Урал. Після госпітально воював на Ленінградському, 3-му Білоруському та 1-му Українському фронтах. Брав участь в операції «Багратіон». У 1950–1953 рр. навчався в аспірантурі Сектора держави і права АН УРСР. З 1953 р. працював у МЗС УРСР спочатку другим, а потім першим секретарем. 1968 р. під керівництвом академіка АН УРСР В. М. Корецького захистив кандидатську дисертацію «Міжнародний контроль за виробництвом і розподілом наркотичних засобів». У 1971–1984 рр. працював у Інституті на посаді старшого наукового співробітника. Досліджував питання міжнародно-правового регулювання міжнародних економічних відносин, зовнішньоекономічних зв'язків СРСР, економічної інтеграції, розвитку міжнародного співробітництва і міжнародного права. З 1983 р. – доктор юридичних наук. Автор монографії «Правове регулювання міжнародних економічних відносин» (1977 р., премія ім. Д. З. Мануїльського АН УРСР, 1979 р.). Співавтор праць: «У боротьбі за ліквідацію колоніалізму» (1974 р.), «Програма боротьби за мир і свободу народів» (1980 р.), «Загальновизнані норми в сучасному міжнародному праві» (1984 р.).

Олександр Федорович Висоцький (1921–2007). З 1939 р. у Червоній Армії. Службу проходив в 9-му окремому Мегринському прикордонному загоні (м. Мегри, Вірменська РСР). З початком війни був направлений в Іран у складі 41-ї армії, яка перебувала там з вересня 1941 р. за погодженням між урядом СРСР та Великої Британії, стратегічно забезпечуючи ведення бойових дій проти німецько-фашистських військ на території СРСР та перешкоджаючи їх вторгненню у Велику Британію, захопленню Афганістану, Ірану, Іраку, Індії та інших країн. У 1943 р. О. Ф. Висоцький перейшов на службу до Комітету державної безпеки СРСР. З 1969 р. працював у Інституті, де він сформувався як юрист-міжнародник, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України. Досліджував актуальні проблеми міжнародного морського права та морського права України. Автор праць: «Вирішити проблему Гібралтару відповідно до принципів Статуту ООН» (1969 р.); «Свобода наукових досліджень у відкритому морі – загальновизнана норма в міжнародному морському праві» (1971 р.); «Правові проблеми свободи наукових досліджень у Світовому океані» (1974 р.); «Чорне море: міжнародно-правові питання» (1979 р.); «Загальновизнані норми і питання регіоналізму в міжнародному морському праві» (1984 р.); «Міжнародно-правова охорона окремих районів Світового океану від забруднення» (1984 р.); «Морський регіоналізм» (1986 р.); «Національна програма України з використання і захисту від забруднення річки Дунай» (1992 р.); «Питання реалізації морської правосуб'єктності України» (1995 р.); «Сучасне міжнародне морське право та його застосування Україною» (1995 р.); «Актуальні проблеми делімітації Азовського моря» (2003 р.) та ін.

Микола Іванович Данченко (1923–1993). 3 липня 1941 р. – в лавах Червоної Армії. 3 листопада 1941 р. – курсант Чугуївського авіаучилища, а пізніше – пілот-інструктор Сорочинської авіашколи першочергового навчання. Після закінчення Дніпропетровського артилерійського училища з квітня 1943 р. і до закінчення війни служив у артилерії. Брав участь у звільненні Дніпропетровщини та Донбасу. Війну закінчив на території Прибалтики командиром артилерійської установки у званні молодшого сержанта. Після війни – суддя, член Верховного Суду УРСР, кандидат юридичних наук, фахівець у галузі трудового права. В Інституті працював з 1971 р. старшим науковим співробітником. Автор праць «Честь і обов'язок» (1967 р.), «Соціалістична дисципліна праці – резерв збільшення суспільного багатства», 1975 р., у співавторстві), «Громадські організації і соціалістичне самоврядування народу» (1977 р.), «Рівноправність жінок: дійсне і уявне» (1979 р.), «Правова охорона праці жінок у СРСР» (1985 р.) та ін.

Володимир Петрович Зенін (1922–?). 1940 р. був призваний до армії і направлений до Ленінградського артилерійського училища. На початку війни В. П. Зеніну було присвоєно звання лейтенанта і вже в липні 1941 р. він був відправлений на фронт. Брав участь у бойових діях на Південному, Волховському, Південно-Західному, Степовому, 2-му Українському і 1-му Білоруському фронтах, в обороні Ленінграда, в звільненні Варшави, у форсуванні Дніпра, в битві на Курській дузі, в Люблінсько-Варшавській, Познанській і Берлінській операціях. Був командиром взводу, батареї, начальником штабу дивізіону, першим помічником начальника штабу ракетно-артилерійського полку. Закінчив війну гвардії капітаном. Після війни служив у військовому трибуналі – в Польщі, Німеччині, в Туркестанському військовому окрузі. Звільнився в запас 1966 р. у званні підполковника юстиції. В Інституті В. П. Зенін працював з 1969 р. Досліджував теоретичні проблеми державного будівництва, забезпечення прав і свобод громадян, ролі робітничого класу в розвитку суспільства, інформаційного супроводження процесу вдосконалення законності та правопорядку, стану і перспектив виробничих відносин, групової свідомості та правовідносин окремих категорій населення, правового виховання населення. Основні праці: «Робітничий клас і колгоспне селянство: зближення їх правових статусів» (1976 р.), «Форми і методи правового виховання населення» (1977 р.), «Соціологічне дослідження рівня правової свідомості та інформованості громадян» (1978 р.), «Правове виховання і соціальна активність громадян» (1979 р., у співавт.), «Ставлення громадян до правових вимог» (1979 р.), «Реальний соціалізм: демократія і право» (1982 р., у співавт.), «Конституція СРСР і зміцнення правової основи державного і суспільного життя» (1983 р., у співавт.), «Правове виховання молоді» (1985 р., у співавт.).

Григорій Кононович Кушпет (1908–?). У 1930 р. був призваний до лав Червоної Армії, в подальшому став кадровим військовим. Закінчив Військове піхотне училище в Рязані та Військове залізничне училище ім. М. В. Фрунзе у Ленінграді, після якого був направлений у 65-й окремий залізничний батальйон, у складі якого він пройшов усю війну. Був командиром взводу, роти, заступником командира батальйону. Брав участь в обороні Москви, визволенні Вязьми, Смоленська, Мінська, Вільнюса, Кенігсберга. Закінчив службу в званні підполковника. Прийшов на роботу в Інститут 1975 р. вже у пенсійному віці. Упродовж майже 15 років обіймав посаду завідувача господарською частиною. У пам'яті всіх, хто його знав, залишилися спогади про нього як про добропорядного,

чесного і сумлінного працівника. Його поважали за працелюбність, бездоганне ставлення до своїх службових обов'язків, чуйність і повагу до людей та їхніх потреб. Його турботи були спрямовані на забезпечення належних умов роботи Інституту, підтримки в ньому чистоти і порядку, належного стану приміщень, меблів, обладнання. Брав активну участь у роботі організації ветеранів Інституту.

Тимофій Микитович Лісниченко (1915–2001). У 1937–1946 рр. перебував на службі у Військово-Морському Флоті СРСР. Учасник бойових дій у роки війни. Брав участь в обороні Севастополя і Кавказу. В повоєнні роки – кандидат юридичних наук, фахівець у галузях житлового права і державного управління. В Інституті працював у 1958–1984 рр. молодшим, старшим науковим співробітником. т. М. Лісниченко постійно і плідно співпрацював з правоохоронними і судовими органами. Брав активну участь у законопроектній роботі, був членом Науково-консультативної ради при Прокуратурі УРСР та при Верховному Суді УРСР. Широке визнання юридичної громадськості одержали його монографічні дослідження «Правові питання колективного житлового будівництва» (1961 р.), «Житлове законодавство Української РСР» (1965 р.), «Житлово-будівельна кооперація» (1966 р.), «Житлові права громадян» (1976 р.), «Організаційно-правові питання управління житловими фондами» (1977 р.).

Федір Андрійович Лопушанський (1920–2001). З 1941 р. – на фронті, в серпні був поранений. Після лікування в госпіталі воював у складі 4-ї повітряно-десантної бригади, а згодом – у 2-му повітряно-десантному корпусі. У 1942–1944 рр. – сапер-підричник у 4-му саперному батальйоні 32-ї гвардійської стрілкової дивізії. У 1944 р. був вдруге тяжко поранений, внаслідок чого став інвалідом війни. В Інституті працював з 1965 р. – науковим співробітником, старшим науковим співробітником, провідним науковим співробітником. Доктор юридичних наук, Заслужений діяч науки і техніки України. Досліджував проблеми боротьби зі злочинністю, удосконалення слідчої профілактики злочинів. Основні праці: «Запобігання злочинам органами попереднього слідства» (1973 р., у співавт.), «Слідча профілактика злочинів: досвід, проблеми, вирішення» (1980 р.), «Боротьба з екологічними злочинами: кримінально-правове і кримінологічне дослідження» (1994 р., у співавт.), «Удосконалення кримінально-процесуального законодавства і охорона прав особи» (1983 р., у співавт.), «Правопорушення та відповідальність» (1982 р., у співавт.).

Микола Карпович Михайловський (1919–1989). З 1941 р. в діючій армії – заступник політрука роти 1058 стрілкового полку 300-ї стрілкової дивізії Південно-Західного фронту. Брав участь в обороні Києва. Був тяжко поранений і евакуйований на лікування до Харкова, потім до Баку і Самарканда, де до травня 1942 р. перебував на лікуванні в госпіталях. Після звільнення з рядів Червоної Армії в запас працював юрисконсультом у Самарканді. У 1943 р. повернувся до рідного Києва й 1944 р. вступив до Київського державного університету. Набувши фаху юриста-міжнародника, став одним із відданих соратників академіка В. М. Корецького, з яким працював із перших днів створення Сектора (Інституту) держави і права АН УРСР. З 1957 р. – вчений секретар Сектору, з 1962 р. – старший науковий співробітник, з 1986 р. – провідний науковий співробітник-консультант Інституту. М. К. Михайловський досліджував проблеми колективної безпеки, заборони випробувань ядерної зброї, місця і ролі Статуту ООН в системі міжнародних відносин, захисту прав людини, в т. ч. права на

життя, роззброєння та ін. Значна частина його праць присвячена дослідженню міжнародно-правової правосуб'єктності УРСР та її участі в міжнародних організаціях і особливо в Організації Об'єднаних Націй. Автор праць «Міжнародний арбітраж» (1963 р.), «Організація Африканської Єдності: міжнародно-правові проблеми» (1972 р.). Співавтор «Російсько-українського словника юридичної термінології» (1985 р.). Один з упорядників збірника документів «Українська РСР у міжнародних відносинах» 1959 р., 1966 р.), «Українська РСР на міжнародній арені» (1966 р.). Відповідальний редактор праці «Права людини і сучасний світ» (1980 р.).

Євген Олександрович Монастирський (1907–1991). Сформувався як фахівець у галузі трудового права ще в довоєнні роки. У 1937–1939 рр. – директор Харківського юридичного інституту. В 1939–1941 рр. – референт Народного комісаріату закордонних справ СРСР. З початком війни добровільно вступив до Московського народного ополчення. Брав участь у боях на Західному і Калінінському фронтах, був чотири рази поранений. Війну закінчив старшим лейтенантом. В Інституті з 1961 р.: у 1965 р. захистив кандидатську дисертацію, працював молодшим, старшим науковим співробітником. Є. О. Монастирський досліджував проблеми трудового права та права соціального забезпечення. Основні праці: «Постійно діючі виробничі наради» (1965 р.), «Дисциплінарна відповідальність» (1976 р.), «Охорона трудових прав жінок і молоді» (1977 р.), «Правове регулювання праці молоді в СРСР» (1984 р., у співавторстві). Співавтор підручника «Радянське трудове право» (1975 р.) та навчального посібника «Основи радянського права» (1980 р.).

Віктор Васильович Мрига (1924–?). З початком війни 9 серпня 1941 р. пішов добровольцем на фронт. У вересні 1942 р. після закінчення військового училища у званні лейтенанта був направлений у 310-й Гвардійський ракетно-артилерійський полк Ставки Верховного Командування. Був командиром взводу, начальником розвідки дивізіону, командиром батареї. Брав участь у Сталінградській і Курській битвах, у звільненні Орла і Брянська, Прибалтики, в боях на Ленінградському фронті, в розгромі японської Квантунської армії у Північній Маньчжурії (2-й Далекосхідний фронт). Був двічі поранений. Закінчив війну гвардії капітаном. В Інституті працював у 1959–1981 рр.: молодший науковий співробітник, учений секретар, з 1978 р. – старший науковий співробітник. З 1963 р. – кандидат юридичних наук. Лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки. Досліджував проблеми загальної теорії та історії держави і права, державного й адміністративного права, прав людини, демократії і законності. Брав участь у розробці законодавчих та інших нормативних актів у галузі народної освіти та інших сферах соціально-культурного будівництва. Основні праці: «Радянська школа на новому етапі: організаційно-правові форми перебудови вищої і середньої спеціальної освіти в СРСР» (1962 р.), «Україна в період розгортаного будівництва комунізму» (1967 р.), «Історія держави і права Української РСР (1917–1967)» (1967 р., 1976 р.; у співавт.), «Соціалізм і демократія» (1970 р.), «Демократія розвинутого соціалізму» (1977 р.), «Основні права і обов'язки радянських громадян» (1978 р.). Автор підручника «Радянське будівництво» (1974 р.).

Галина Олександрівна Оскома (1922–2006). З початком війни прийняла рішення добровільно вступити до лав Червоної Армії. Вже в квітні 1942 р.,

після короткої підготовки на курсах протиповітряної оборони, була призначена командиром приладового відділення 767-го зенітно-артилерійського полку Куйбишевського дивізійного району ППО. Полк дислокувався на станції Батраки й забезпечував повітряну оборону залізничного мосту через Волгу, який лишався єдиною транспортною ланкою між центральними районами Росії та Заволжям, Уралом і Сибіром. Крім того, нацистська авіація намагалася спрямувати свої удари на великий склад нафтопродуктів на станції Батраки й на Куйбишев, де перебували радянський уряд і апарат іноземних представництв. У подальшому Г. О. Оскома у складі 767-го полку брала участь у боях за звільнення Польщі. Закінчила війну сержантом. В Інституті працювала в 1954–1981 рр. Обіймала посади бібліотекаря, бібліографа, з 1964 – завідувача наукової бібліотеки Інституту, з 1978 – старшого інженера групи наукової інформації. За десятиліття роботи в Інституті своїм основним завданням бачила комплектацію бібліотеки науковими виданнями. Нею були підготовлені кілька бібліографічних покажчиків з юридичної літератури, які публікувались у профільних часописах і виходили окремими брошурами. Серед них, зокрема, два випуски: «Систематичний покажчик праць Інституту держави і права АН УРСР» за 1949–1969, 1970–1974 рр.; «Охорона навколишнього середовища» (1971–1975), біобібліографічний довідник, присвячений директору Інституту Борису Мусійовичу Бабію (1984 р.). Упродовж кількох років обиралась народним завданням бачила комплектацію Київського обласного суду.

Лідія Луківна Потарикіна (1923–2008). З початком війни у липні 1941 р. разом із матір'ю була евакуйована до Башкирії. У вересні 1941 р. вступила на перший курс Свердловського юридичного інституту. У травні 1942 р. добровільно вступила до лав Червоної Армії і була направлена у війська протиповітряної оборони. Воювала у званні рядового в 267 окремому зенітно-артилерійському дивізіоні, який входив до Сталінградського Червоно-прапорного корпусного району ППО (реорганізований 21 квітня 1944 р. в 9-й Червонопрапорний корпус ППО). Разом з іншими дівчатами-зенітницями охороняла від ворожої авіації промислові об'єкти Сталінграда. Після Сталінградської битви Л. Л. Потарикіна брала участь у низці бойових операцій Південно-Західного і 1-го Українського фронтів. У жовтні 1944 р. була демобілізована за станом здоров'я. Належить до когорти науковців-фундаторів Сектора (Інституту) держави і права АН УРСР. З 1949 р. вона – молодший, а з 1957 р. – старший науковий співробітник цієї установи. У 1957 р. їй було присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника. З 1973 р. – доктор юридичних наук, з 1976 р. – професор. Лауреат Державної премії УРСР у галузі науки і техніки. Досліджувала проблеми історії держави і права УРСР. Основні праці: «Ревкоми Київщини як надзвичайні місцеві органи Радянської влади у період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни на Україні» (1952 р.), «Сільські ради і соціально-культурне будівництво» (1955 р., у співавт.), «Ревкоми України в 1918–1920 рр.» (1957 р.), «Діяльність районної Ради у галузі охорони здоров'я і соціального забезпечення» (1962 р.), «З історії органів контролю УРСР» (1966 р.), «Історія держави і права Української РСР» (1967 р., 1976 р.), «Історія держави і права Української РСР» (т. 1–2, 1987 р.; у співавт.). «Історія вітчизняної держави і права» (1999 р.).

Віталій Іванович Семчик (1927–2014). Під час війни загинули його батько, два дядьки і двоє двоюрідних братів. 1944 р. у 17-річному він також був призваний до лав Радянської Армії, в якій служив майже 7 років – до липня 1951 р.

Після війни працював помічником начальника політвідділу Фастівського, потім Коростенського відділків Південно-Західної залізниці, суддею затим головою міського суду в м. Фастові Київської обл. З 1975 р. В. І. Семчик пов'язав своє життя з юридичною наукою та Інститутом держави і права АН УРСР, де йому вдалося максимально реалізувати свій творчий потенціал. У 1986 р. він успішно захистив докторську дисертацію: «Проблеми організаційно-правового забезпечення раціонального використання майна сільськогосподарських підприємств в умовах АПК». Член-кореспондент НАН України, академік Академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України. У 1997 р. здобув вчене звання професора. Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки. Працював старшим, провідним, головним науковим співробітником. З 2009 р. і до останніх днів свого життя був завідувачем відділу проблем аграрного, земельного та екологічного права Інституту. Автор численних праць у галузях адміністративного, аграрного, кооперативного і підприємницького права, зокрема: «Правове становище спеціалістів колгоспів» (1979 р., у співавт.), «Майнові відносини у сільському господарстві» (1984 р.), «Кооперація і право» (1991 р.), «Аграрне право» (1996 р., 1999 р., у співавт.), «Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи» (1998 р., у співавт.), «Кооперативне право» (1998 р., у співавт.), «Земельне право» (2001 р., у співавт.), «Проблеми права власності та господарювання у сільському господарстві» (2001 р., у співавт.), «Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар» (2003 р., у співавт.). Під керівництвом В. І. Семчика було підготовлено цілу низку фундаментальних монографічних робіт, зокрема: «Організаційно-правові питання аграрної реформи в Україні» (2003 р.), «Організаційно-правові засади розвитку аграрного і земельного ринків в Україні» (2005 р.), «Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові аспекти» (2008 р.), «Правові засади інноваційного розвитку у сільському господарстві України» (2010 р.), «Проблеми розвитку аграрного та земельного права України» (2012 р.).

Захарій Кирилович Симорот (1926–1996). З січня 1944 р. був призваний до лав Радянської Армії, де служив до жовтня 1950 р. Службу проходив у Приморському краї на Далекому Сході. Був автоматником, артилеристом, курсантом-радистом, командиром відділення телефонного та радіозв'язку. У складі діючої армії в 1945 р. перебував у Маньчжурії (Китай). Брав участь у розгромі японської армії у серпні 1945 р. Закінчив війну молодшим лейтенантом. У 1961–1964 рр. навчався в аспірантурі Сектора держави і права АН УРСР за спеціальністю «трудова право». У 1965 р. захистив кандидатську дисертацію «Контрольні функції профспілок при встановленні та припиненні трудових правовідносин». У подальшому упродовж понад 30 років працював у Секторі (потім Інституті) держави і права АН УРСР. У 1966–1970 рр. був ученим секретарем Сектора (Інституту). З 1970 р. – старший науковий співробітник відділу державного і господарського управління, з 1974–1977 рр. – заступник директора Інституту з наукової роботи, з 1980 р. – завідувач відділу конституційного права і вдосконалення законодавства, з 1982 р. – завідувач відділу проблем удосконалення законодавства, цивільного і трудового права. У 1985 р. стажувався в Інституті держави і права АН СРСР. З 1987 р. – провідний науковий співробітник відділу проблем цивільного і трудового права. Досліджував проблеми трудового права і вдосконалення законодавства щодо виникнення та припинення трудових

правовідносин. Значну увагу приділяв розробці гарантій реалізації прав громадян у трудових відносинах. Основні праці: «Права робітників і службовців за радянським трудовим законодавством» (1966 р.), «Профспілки і трудові правовідносини» (1967 р.), «Розв'язання трудових спорів» (1968 р.), «Проблеми кодифікації законодавства Союзу РСР і союзних республік про працю» (1977 р., у співавт.), «Цілісність радянського законодавства про працю» (1988 р.).

Валентин Михайлович Терлецький (1916–1979). У 1938–1945 рр. служив у Червоній Армії, учасник бойових дій у роки війни: капітан, помічник начальника політвідділу 53-го укріпленого району 6-ї армії Воронежського фронту, інспектор політвідділів 6-ї армії Південно-Західного фронту, 8-ї Гвардійської армії, заступник командира з політичної частини 269-го гвардійського стрілкового полку 8-ї Гвардійської армії. Після війни – доктор історичних наук, професор, теоретик та історик права, лауреат Державної премії УРСР в галузі науки і техніки. З 1967 р. працював в Інституті завідувачем відділу проблем радянського будівництва. Досліджував проблеми історії радянського суспільства, теорії та історії держави і права. Основні праці: «Ради депутатів трудящих Української РСР у період завершення будівництва соціалізму (1938–1958 рр.)» (1966 р.), «Історія Академії наук Української РСР» (книги 1–2, 1967 р., у співавт.), «Політична організація суспільства» (1967 р., у співавт.), «Вчення Карла Маркса про державу та право у сучасність» (1968 р.), «Академія наук Української РСР 1919–1969: Короткий історичний нарис» (1969 р.). У 1977–1978 рр. брав активну участь у підготовці проекту Конституції УРСР 1978 р.

Віктор Васильович Цвєтков (1923–2007). З 1941 р. став на захист Батьківщини. Після закінчення танкового училища у березні 1942 р. брав активну участь у бойових діях на Брянському, Західному, Центральному фронтах. У 19-річному віці був призначений командиром розвідувального взводу, а в 20 років – командиром окремої розвідувальної роти. Неодноразово, разом зі своїми товаришами-розвідниками, перетинав лінію фронту і доставляв командуванню наших військ цінні розвідувальні дані. Тричі був поранений, але кожного разу повертався до бойових розрахунків. Після війни – відомий педагог і правознавець доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України. Фахівець у галузі державного управління й організатор науки, засновник школи державно-правових проблем управління. В Інституті працював з 1972 р. на посадах завідувача відділу державно-правових проблем управління, радника Інституту. Автор праць: «Радянське державне право» (1968 р.), «Наукова організація праці і радянська освіта» (1969 р.), «Ефективність і якість управлінської діяльності» (1980 р.), «Вдосконалення апарату державного управління (конституційний аспект)» (1982 р., у співавт.), «Керівник в апараті державного управління» (1988 р.), «Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект)» (1996 р.), «Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства» (2001 р., у співавт.), «Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика» (2007 р.).

Гліб Іванович Чангулі (1923–1993). У 17 років став курсантом Київської військово-морської спеціальної школи, в 1941 р. вступив до Каспійського вищого військово-морського училища, а згодом – Бакинського зенітно-артилерійського училища. У жовтні 1942 р. був направлений до діючої армії на Воронежський

фронт. Розпочав свій бойовий шлях командиром взводу 122-го окремого зенітно-артилерійського дивізіону. Воював на Брянському, Центральному, Західному, Південному фронтах. Брав участь у битві на Курській дузі, в операціях по звільненню України, визволенні Угорщини. Закінчив війну в Будапешті. У травні 1945 р. Г. І. Чангулі був призначений ко-мандиром батареї 16-го зенітно-артилерійського полку ППО Південно-Західного округу, де він прослужив до серпня 1947 р. Після війни працював у системі військової прокуратури. В Інституті працював з 1973 р. З 1983 р. – доктор юридичних наук, з 1992 р. – академік Академії правових наук України. Досліджував проблеми кримінального права і процесу, порівняльного правознавства, конституційні принципи кримінального судочинства (правосуддя), правовий механізм реалізації та охорони конституційних прав і обов'язків громадян, діяльність суду і кримінального процесу в соціальних державах. Автор праць: «Основні риси кримінального процесу держави соціалістичної співдружності» (1977 р.), «Судочинство в кримінальних справах у Народній Республіці Болгарії» (1979 р., у співавт.), «Конституційні принципи кримінального судочинства зарубіжних соціалістичних країн» (1981 р.), «Участь громадськості в соціалістичному кримінальному процесі» (1986 р.). Співавтор праць: «Конституційні основи правосуддя в СРСР» (1981 р.), «Удосконалення кримінально-процесуального законодавства і охорона прав особи» (1983 р.), «Конституційні права і обов'язки радянських громадян» (1985 р.), «Товариські суди» (1987 р.), «Проблеми кодифікації кримінально-процесуального права» (1987 р.), «Кримінально-правова охорона трудових прав громадян» (1989 р.), «Перевірка законності і обґрунтованості вироків. Порівняльне дослідження» (1991 р.), «Гласність судової діяльності з кримінальних справ» (1993 р.) та ін.

Вчені-правознавці, які наближали Перемогу в Другій світовій війні самовідданою працею в тилу

Володимир Михайлович Корецький (1890–1984). З початком війни за розпорядженням Уряду України В. М. Корецький у числі інших вчених був евакуйований до м. Ташкента (Узбекистан) і у створеному там юридичному інституті викладав всесвітню історію держави і права. У вересні 1941 р. на фронті загинув його єдиний син Юрій – поет і перекладач, автор поетичних збірок «Ми ще повернемось!» (1934 р.), «Плем'я відважних» (1935 р.) та посмертно «Вибране» (1967 р.), на фронті – політпрацівник штабу 37 армії під Києвом, кореспондент армійської газети «За Вітчизну». І це стало трагедією всього життя вченого. Після визволення м. Харкова і відновлення у 1944 р. діяльності Харківського юридичного інституту В. М. Корецький працював тут професором, а з 1947 р. – завідувачем кафедри міжнародного права. У 1948 р. його було обрано академіком АН УРСР, а 1949 р. він очолив утворений у Києві Сектор держави і права АН УРСР. Після перетворення 1969 р. Сектора на Інститут держави і права АН УРСР був його директором, а з 1974 р. – почесним директором, завідувачем відділу міжнародного права та порівняльного правознавства. Під його керівництвом Інститут став однією з провідних науково-дослідних юридичних установ не тільки в УРСР, а й СРСР в цілому. У 1960 р. В. М. Корецького було обрано членом Міжнародного суду ООН у Гаазі. З 1968 по 1970 р. він був віце-президентом цього Суду. В. М. Корецький досліджував проблеми міжнародного приватного

та публічного права, історії держави і права. Основні праці: «Проблеми приватного міжнародного права в договорах, укладених радянськими республіками з іноземними державами», «До питання про виконання зобов'язань: деякі уроки новітньої німецької судової практики», «Законодавство Литовської Республіки в галузі цивільного права і процесу» (всі – 1922 р.), «Вплив забезпечення паперових грошей на виконання зобов'язань», «Цивільний кодекс радянських республік» (обидві – 1923 р.), «Питання про вплив знецінення грошей на виконання зобов'язань в німецькій юриспруденції», «Територіальні межі виконавчої сили судових рішень з цивільних справ» (обидві – 1924 р.), «Застереження про взаємність у міжнародному приватному праві» (1925 р.), «Савінії в міжнародному приватному праві» (1926 р.), «Принцип „відкритих дверей”», «Уніформізм у праві» (обидві – 1927 р.), «Міжнародне радіоправо», «Нариси міжнародного господарського права» (обидві – 1928 р.), «Суд і судовий процес у Франкській державі», «Імунітет у Франкській державі», «Суд фемів» (усі три – 1944 р.), «Військовий устрій Франкської держави», «Англо-саксонські правди», «Лекції з історії держави і права» (усі три – 1947 р.), «Нариси англо-американської доктрини і практики міжнародного приватного права» (1948 р.), «Перша сесія Комісії міжнародного права» (1949 р.), «Про проект Філда. З історії проектів кодифікації міжнародного права» (1956 р.), «Загальні принципи права в міжнародному праві» (1957 р.), «Проблема основних прав і обов'язків держав в міжнародному праві» (1959 р.), «Декларація прав і обов'язків держав» (1962 р.), «Історія кодифікації міжнародного морського права» (1962 р.), «Суверенітет» (1963 р.), «Міжнародно-правова правосуб'єктність Української РСР» (1965 р.), «До історії Священної Римської імперії. 1200–1806» (1970 р.). В. М. Корецький – єдиний вчений-юрист у колишньому СРСР, який був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці (1980 р.). А 15 лютого 1990 р. Рада Міністрів УРСР присвоїла ім'я вченого Інституту держави і права АН України.

Євгенія Федорівна Мельник (1919–2000). У 1941 р., коли розпочалася війна, навчалась на третьому курсі юридичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Маючи маленьку донечку на руках, разом із заводом «Арсенал», де працював її батько, вона була евакуйована до Удмуртської АРСР, де до 1943 р. працювала слідчим міської прокуратури м. Воткинська. У 1944 р. завершила навчання у Московському юридичному інституті й повернулася до Києва, де до 1948 р. працювала консультантом, старшим консультантом в апараті Верховної Ради УРСР. В Інституті з 1951 р., працювала в ньому понад 30 років: молодший, старший науковий співробітник. У 1970 р. захистила докторську дисертацію «Права винахідників за радянським законодавством». Досліджувала проблеми цивільного права і процесу, сімейного права, автоматизації управління. Автор праць «Діяльність місцевих Рад з охорони прав матері і дитини» (1957 р.), «Касаційне оскарження судових рішень у цивільних справах» (1959 р.), «Законодавство про винахідництво і раціоналізацію» (1961 р.), «Здійснення і охорона авторських прав на винахід» (1967 р.), «Правові питання технічної творчості» (1978 р.), «Автоматизація управління народним господарством УРСР» (1983 р., у співавт.).

Іван Митрофанович Разнатовський (1912–1988). У роки війни працював у тилу: народний слідчий прокуратури міста Кисилевська Кемеровської області, потім м. Ліхвіна Череповецького району Тульської області. У 1943 р. – старший

слідчий прокуратури Сталінської (тепер Донецької) області, а потім – начальник слідчого відділу прокуратури у м. Запоріжжі (до 1948 р.). Від 1952 р. працював в Інституті: старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник, консультант відділу історії держави і права. З 1971 р. – доктор юридичних наук. Досліджував проблеми правового регулювання управління народним господарством. Основні праці: «Господарсько-організаторська діяльність Української Радянської держави» (1959 р.), «Розвиток організаційно-правових форм управління промисловістю Української РСР» (1965 р.), «Управління промисловістю Української РСР» (1970 р.), «Правове регулювання планування народного господарства СРСР» (1977 р.), «Правове регулювання організації і діяльності республіканських промислових об'єднань» (1981 р.), «Правове регулювання планування науково-технічного прогресу в галузі промисловості (на матеріалах Української РСР)» (1987 р.). Автор низки статей до «Української Радянської Енциклопедії», «Енциклопедії народного господарства Української РСР» (1969–1972 рр.).

Юрій Іванович Римаренко (1929–2006). Початок війни зустрів одинадцятирічним хлопчиком. Сім'я шкільних учителів була змушена евакуюватися з невдовзі окупованих Черкас до Ульянівської області. Пізніше Юрій Іванович згадував, що саме там, у селі Тереньга, в місцевому колгоспі, розпочалися його «трудові університети». Закінчував середню школу він уже у звільнених Черкасах. У післявоєнні роки, здобувши фах юриста, працював у органах державної безпеки, згодом в Інституті філософії АН УРСР, в Інституті історії АН УРСР, у Київській вищій школі МВС СРСР. В Інституті з 1992 р. – головний науковий співробітник відділу історико-політологічних досліджень держави і права України (тепер – відділ історико-правових досліджень). Доктор філософських наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України, лауреат Державної премії УРСР ім. т. Г. Шевченка. Досліджував етнопонаціональні відносини в сучасному світі та в Україні. Автор праць «Націоналізм і його теорія нації» (1973 р.), «Ми патріоти й інтернаціоналісти» (1974 р.), «З ким і проти кого» (1983 р.), «Соціалізм і нація» (1986 р.), «Дружбою здружені» (1987 рік), «Слідами «снігової людини»: Про причини націоналізму в СРСР» (1989 рік), «Національне питання і соціалістична практика» (1991 р.), «Етнопонаціональний розвиток України» (1993 р.), «Національний розвій України» (1995 р.), «Мала енциклопедія етнодержавознавства. Понятійний апарат, підходи» (1996 р.), «Національне буття в контексті державотворення» (1997 р.), «Людина, нація, держава» (1997 р.), «Основи етнодержавознавства» (1997 р.), «Міграційні процеси в сучасному світі. Світовий, європейський та регіональний виміри» (1998 р.), «Етнос, нація, держава» (2000 р.), «Енциклопедія етнокультурознавства» (2000–2002 рр.), «Етнодержавознавство. Теоретико-методологічний аспект» (2001 р.), «Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому контексті» (2001 р.), «Протидія торгівлі людьми» (2005 р.).

Анатолій Павлович Таранов (1912–1999). У 1938 р. закінчив Харківський юридичний інститут і вступив до аспірантури при ньому, проте навчання перервала війна. Наприкінці 1941 р., у зв'язку з евакуацією м. Харкова, дирекція Харківського юридичного інституту направила А. П. Таранова до Народного Комісаріату юстиції СРСР, який відрядив його на роботу в Алтайський край у статусі члена крайового суду. В 1942 р. він був направлений на роботу

в Харківський обласний суд, який у період війни знаходився у м. Куп'янську. Проте війна завалила йому довго попрацювати у ньому. Внаслідок окупації Куп'янська А. П. Таранов Народним комісаріатом юстиції СРСР знову був відраджений на роботу в Алтайський крайовий суд. На початку 1943 р. він був призначений ревізором управління навчальних закладів Народного Комісаріату юстиції СРСР. В червні 1943 р. призначений директором судово-прокурорських курсів УРСР у м. Саратові. У 1944–1947 рр. – начальник відділу навчальних закладів Міністерства юстиції УРСР. В Інституті працював з 1952 р.: старший науковий співробітник, з 1966 р. – завідувач відділу проблем державного і господарського управління, з 1969 р. – заступник директора інституту з наукової роботи, з 1976 р. – провідний науковий співробітник-консультант. З 1966 р. – доктор юридичних наук, з 1968 р. – професор, з 1996 р. – член-кореспондент Національної академії правових наук України. Заслужений діяч науки Української РСР, Лауреат Державної премії УРСР. Досліджував проблеми державного (конституційного) права, зокрема питання теорії конституційного процесу і політичної системи держави, конституційних прав і обов'язків громадян, реалізації конституційних принципів і норм тощо. Автор праць «Основні принципи Конституції Української РСР» (1962 р.), «Конституція загальнонародної держави» (1980 р.), «Конституція УРСР: реалізація принципів і норм» (1987 р., у співавт.).

Ніна Миколаївна Ульянова (1924–1994). З початком війни опинилась в евакуації. У 1941 р. працювала кочегаром на елеваторі «Заготзерно» у м. Грязі Воронезької області. У 1942–1943 рр. – інструктор Виконкому районної Ради депутатів трудящих у місті Аральську Кзил-Ординської області Казахської РСР, інструктор Виконкому Красноглинської районної Ради депутатів трудящих. У 1943–1944 рр. працювала контролером на військовому заводі в Москві. В Інституті працювала від часу його заснування – з 1949 р.: молодший, старший, а з 1986 р. – провідний науковий співробітник. Доктор юридичних наук з 1983 р. Досліджувала проблеми загальної теорії міжнародного права, права міжнародних договорів, права міжнародних організацій, гуманітарного права, правонаступництва держав та ін. Основні праці: «Міжнародні демократичні організації» (1956 р.), «Міжнародна організація праці та її конвенції» (1964 р.), «500-ліття трактату Подєбрада про організацію миру та безпеки» (1965 р.), «Науково-технічна революція та її вплив на розвиток (формування) норм сучасного міжнародного права» (1974 р.), «Загальні багатосторонні договори в сучасних міжнародних відносинах (деякі питання теорії)» (1981 р.). Наукову працю Н. М. Ульянова поєднувала з практичною діяльністю у сфері міжнародного права: брала участь у складі українських делегацій у роботі ГА ООН, ЮНЕСКО, МОП, Конференції ООН із питань права міжнародних договорів, конференції ООН із питань правонаступництва держав, гуманітарного права, готувала науково обгрунтовані розробки для практичної дипломатії. 1969 р. була призначена від України членом Постійної палати Третейського суду держав, що визнали Гаазькі конвенції 1899 р. та 1907 р. про мирне розв'язання міжнародних спорів.

**Вчені-правознавці, дитинство яких припало на жорстокі роки
Другої світової війни, її живі свідки, які продовжують працювати,
зміцнюючи правову основу українського суспільства**

Віктор Іванович Акуленко (нар. 1935). Війну зустрів у шестилітньому віці. Свого батька востаннє побачив у серпні 1941 року, перед відправкою на фронт. Пізніше стало відомо, що він потрапив у оточення під Києвом і загинув разом з тисячами інших солдатів у Дарницькому таборі для військовополонених Червоної Армії. Тяжкі роки окупації пережив із матір'ю, меншим братом і батьковою ріднею в селі Черниш Чернігівського району Чернігівської області. Дотепер не може забути як вивозили невільники на рабську працю до Німеччини, як рятувались від голоду великою ріднею і як радісно зустрічав визволителів. Восени 1943 р. переїхав з мамою в рідне село Комарівка Борзнянського р-ну Чернігівської обл., де навчався в середній школі. 1957 р. В. І. Акуленко закінчив юридичний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Працював шкільним учителем, науковим співробітником Центру пам'яткознавства НАН України, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, старшим юрисконсультантом Українського фонду культури, редактором журналу «Пам'ятки України». В Інституті працює з 1993 р. Доктор юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу міжнародного права і порівняльного правознавства. Досліджує правові проблеми охорони пам'яток історії та культури, збереження культурних цінностей. Відомий публіцист, член Національної спілки журналістів України, автор багатьох нарисів та памфлетів на суспільно-політичні та культурологічні теми. Основні праці: «Законодавство про пам'ятки історії та культури» (1970 р.), «Гуманізм і варварство. Про врятування культурних цінностей в період Великої Вітчизняної війни 1941–1945» (1987 р.), «Охорона пам'яток культури в Україні (1917–1990)» (1991 р.), «Формування міжнародно-правової позиції України в охороні культурних цінностей» (1995 р.), «Україна в міжнародно-правових відносинах. Правова охорона культурних цінностей» (1997 р.), «Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України» (2013 р.).

Володимир Наумович Денисов (нар. 1937). Початок війни зустрів у Києві. В липні 1941 р. разом з матір'ю і старшою сестрою був евакуйований спочатку в м. Саратов, а потім у м. Бугуруслан Оренбурзької обл., де перебував до серпня 1944 р. Після цього разом із сім'єю повернувся до рідного Києва. Дитячі враження від війни, а також вплив старшої сестри – історика за фахом – визначили життєвий вибір В. Н. Денисова. Після закінчення середньої школи та юридичного факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка він на все життя пов'язав свою діяльність із наукою міжнародного права. В Інституті працює з 1964 р.: аспірант, молодший науковий співробітник, вчений секретар, старший науковий співробітник, а з 1984 р. – завідувач відділу міжнародного права і порівняльного правознавства. В. Н. Денисов – учень академіка В. М. Корецького. Очолований ним відділ – провідний науковий осередок міжнародно-правових досліджень в Україні. Основні праці: «До критики буржуазних концепцій порівняльного правознавства» (1974 р.), «Системи права країн, що розвиваються» (1979 р., 1984 р. видана у Німеччині), «Поважання прав людини у період збройних конфліктів» (1987 р.), «Правові

проблеми роззброєння в ракетно-ядерну еру» (1990 р.), «Гуго Гроцій про світовий порядок та сучасність» (1990 р.), «Розвиток теорії і практики взаємодії міжнародного права і внутрішнього права» (1992 р.), «Проблеми створення публічного порядку у зовнішній діяльності України» (1995 р.), «Колізійні питання застосування міжнародного права у внутрішньому праві» (1996 р.), «Статус міжнародних договорів в Конституції України» (1997 р.), «Завдання науки міжнародного права в умовах незалежності України» (2000 р.), «Світовий правопорядок у сфері підтримання миру і безпеки» (2006 р.), «Входження незалежної України в європейський і світовий правові простори» (2010 р.), «Місце і роль доктрини в міжнародному праві» (2012 р.). В. Н. Денисов – один з ініціаторів і провідний автор «Енциклопедії міжнародного права» у 3-х т. (2014–2019 рр.).

Геннадій Олександрович Мурашин (нар. 1932). Війну зустрів у м. Оранієнбаумі (тепер м. Ломоносов, що входить до складу м. Санкт-Петербурга). Разом із сім'єю пережив блокаду Ленінграда. Після одного з нальотів німецької авіації був контужений. До червня 1942 р. з 7 осіб його сім'ї живими лишилися тільки він та його мати, решта померли від голоду, ворожих куль і снарядів. Влітку 1942 р. Г. О. Мурашин разом із матір'ю був евакуйований у с. Єлово Пермської обл., де він разом з однолітками допомагав сім'ям фронтовиків, збирав і відправляв на фронт посилки з різними необхідними солдатам речами, писав колективні листи бійцям на фронт, листувався з батьком, який пройшов всю війну військовим прокурором й пішов у відставку у званні генерал-майора юстиції. За мужність і героїзм, виявлені у блокадному Ленінграді його матір 1942 р. було нагороджено медаллю «За оборону Ленінграда». Г. О. Мурашин у повоєнні роки набув статусу ветерана війни. Навесні 1944 р. Геннадій з мамою повернувся в Оранієнбаум. Після війни сім'я мешкала в Алма-Аті, Мінську і з 1947 р. у Львові. Під впливом батька Г. О. Мурашин здобув юридичну освіту, працював прокурором. В Інституті – з 1968 р.: науковий працівник, заступник директора з наукової роботи, завідувач відділу, провідний науковий співробітник відділу конституційного права і місцевого самоврядування інституту. Кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, член-кореспондент Національної академії правових наук України. Досліджує проблеми конституційного права, організації і діяльності правоохоронних органів, суду і прокуратури. Основні праці: «Органи прокуратури в механізмі Радянської держави» (1972 р.), «Трудовий колектив і правопорядок» (1987 р.), «Конституція України: деякі аспекти її реалізації» (1997 р.), «Конституційний суд України» (1997 р.), «Судова влада у конституційному аспекті розподілу влад» (2000 р.), «Статус суддів – європейські стандарти» (2000 р.), «Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні» (2001 р., у співавт.), «Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика» (2003 р., у співавт.), Конституційно-правові гарантії політичної системи України» (2005 р.), «Модельна законотворчість та її застосування на пострадянському просторі» (2006 р.), «Конституційно-правовий статус прокуратури України та проблеми його вдосконалення» (2008 р.), «Референдумні акти як акти безпосереднього народовладдя» (2010 р.). Брав участь у підготовці Декларації про державний суверенітет України, проєктів Конституції України, законів «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій», «Про прокуратуру», «Про профспілки», «Про столицю України – місто-герой Київ» та ін.

Юрій Ісаєвич Нипорко (нар. 1936). Початок війни зустрів у с. Березань Баришівського р-ну Київської обл. Разом з дідусем і бабусею пережив тяжкі роки німецької окупації. Став свідком спалення окупантами будинків односельців, загибелі радянських солдатів і звільнення рідної землі. З 1943 разом з матір'ю в Києві, де в повенні роки закінчив середню школу. Пізніше подіям, що врізались у дитячу пам'ять, присвятив патріотичні вірші, з якими щороку виступає напередодні Дня Перемоги. 1961 р. закінчив Московський державний інститут міжнародних відносин. В Інституті в 1970–2016 рр. працював на посаді старшого наукового співробітника відділу міжнародного права і порівняльного правознавства. З 2016 р. – позаштатний науковий співробітник цього відділу. Досліджує проблеми міжнародного права. Автор праць «"Біль про права" і реальні права трудящих США» (1976 р.), «Конституційні взаємовідносини президента і Конгресу США в області зовнішньої політики» (1979 р.), «Права людини і сучасний світ» (1980 р., у співавт.), «Співробітництво держав з охорони навколишнього середовища в рамках ООН» (1982), «Конституція США і реальний правопорядок» (1987 р., у співавт.), «Суверенітет України і міжнародне право» (1995 р., у співавт.), «Міжнародній організації праці – 80 років» (1999 р., у співавт.). Ю. І. Нипорко також є одним з авторів «Юридичної енциклопедії» в 6-и т. (1998–2004 рр.) та «Енциклопедії міжнародного права» у 3-х т. (2014–2019 рр.).

Василь Федорович Сіренко (нар. 1941). В ранньому дитинстві разом з матір'ю пережив страшні роки німецької окупації на хуторі Шкурати Пирятинського р-ну Чернігівської обл. В його пам'яті лишилися матеріні розповіді про батька, що загинув на війні, про те як вона з ним немовлям на руках допомагала партизанам, як дивом урятувалась із розбомбленого поїзда й уникла відправки на рабську працю в Німеччину, як пішки, ризикуючи життям, ходила по сіль на Черкащину і з якою радістю та сльозами зустрічала з рідними й односельцями переможців. В. Ф. Сіренко працює в Інституті з 1971 р.: стажист-дослідник; молодший, старший, провідний, головний науковий співробітник; з 1989 р. – завідувач відділу державно-правових проблем організації та управління і вдосконалення господарського механізму; з 1990 р. – завідувач відділу теорії держави і права, а з 1998 р. – головний науковий співробітник цього відділу. Доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України. Народний депутат України (з 1998 р. та з 2002 р.). У 1998–2000 рр. очолював Комітет Верховної Ради України з питань правової політики. Брав участь у розробці проекту Закону «Про судоустрій України» (2002 р.), Господарського кодексу України та інших законодавчих актів. Досліджує проблеми державного управління, теорії держави і права та конституційного права, соціальних інтересів в управлінській діяльності й законодавстві. Основні праці: «Організаційно-правові питання діяльності обчислювальних центрів, які функціонують в умовах АСУ» (1976 р.), «Проблема інтересу в державному управлінні» (1980 р.), «Ефективність і якість управлінської діяльності» (1980 р., у співавт.), «Удосконалення апарату державного управління» (1982 р., у співавт.), «Забезпечення пріоритету загальнодержавних інтересів» (1987 р.), «Інтереси – влада – управління» (1991 р.), «Реформування державного управління в Україні» (1998 р., у співавт.), «Систематизація законодавства України: проблеми та

перспективи вдосконалення» (2003 р., у співавт.), «Інтереси і влада» (2006 р.), «Деякі проблеми реформування судової влади в Україні» (2010 р.), «Громадянське суспільство і держава: взаємозв'язок та взаємодія» (2015 р.), «Криза в Україні – оцінка правих і лівих» (2017 р.).

Юрій Сергійович Шемшученко (нар. 1935). У роки війни пережив німецьку окупацію в рідному місті Глухові Сумської обл. Став свідком відступу радянських військ, загибелі під бомбами своїх друзів, бомбардування й пожежі їхньої хати та хат сусідів, звільнення рідного міста від окупантів. Згадуючи жорстокі роки воєнного лихоліття, Ю. С. Шемшученко особливу увагу привертає до долі дітей війни й зазначає: «Вони зробили істотний внесок у перемогу над фашистською Німеччиною. Працювали у колгоспах і на промислових підприємствах, воювали в партизанських загонах, допомагали батькам у веденні домашнього господарства тощо. Багато з них загинули під бомбами і снарядами, стали інвалідами, голодували і залишилися без батьків. Війна забрала у них нормальне дитинство». У повоєнні роки Ю. С. Шемшученко здобув юридичну освіту, працював прокурором. В Інституті – від 1966 р.: аспірант, молодший, старший науковий співробітник; з 1979 р. – завідувач відділу проблем радянського будівництва; з 1982 р. – завідувач відділу правових проблем сільського господарства і охорони навколишнього середовища; з 1988 р. – директор Інституту. Доктор юридичних наук, професор, академік НАН України, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки. Брав участь у розробці Конституції України, проектів Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про енергозбереження», «Про науку і наукову діяльність», «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» «Про поповнення і мисливське господарство» та ін. Досліджує проблеми конституційного, адміністративного, екологічного, аграрного, космічного права. Основні праці: «Місцеві Ради і забезпечення законності» (1973 р.), «Адміністративно-правова охорона природи Української РСР» (1973 р., у співавт.), «Організаційно-правові питання охорони навколишнього середовища в СРСР» (1976 р.), «Юридична відповідальність у галузі охорони навколишнього середовища» (1978 р., у співавт.), «Місцеві ради і охорона навколишнього середовища» (1988 р.), «Правові проблеми екології» (1989 р.), «Національна державність союзної республіки» (1991 р., у співавт.), «Український парламентаризм: минуле і сучасне» (1999 р., у співавт.), «Теоретичні проблеми сучасного екологічного законодавства в Україні» (2006 р., у співавт.), «Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка» (2007 р., у співавт.), «Теоретичні проблеми розвитку конституційного законодавства України на сучасному етапі» (2015 р., у співавт.), «Загальна теорія права» (2017 р., у співавт.). Автор проекту, керівник авторського колективу і голова редколегії «Юридичної енциклопедії» в 6-и т. (1998–2004 рр.). Організатор фундаментальних юридичних видань «Антологія української юридичної думки» в 10 т. (2002–2005 рр.), «Великий енциклопедичний юридичний словник» (2007 р., 2012 р.), «Енциклопедія міжнародного права» у 3-х т. (2014–2019 рр.) та багатьох інших.

Доля і шлях учених-правознавців, які пережили в минулому столітті Другу світову війну, є свідченням того, що вона була надзвичайним випробуванням у

житті нашого народу й кожної людини. Уроки тієї війни повчальні й особливо актуальні у наш час нових потрясінь, що випали на долю українського суспільства, та загроз для всієї цивілізації у столітті нинішньому. Ми завжди мусимо їх пам'ятати, оскільки нам далі жити й творити на цій землі, не забуваючи ні на мить, що ми діти, внуки і правнуки переможців.

DOI: 10.33663/0869-2491-2020-31-31-45

УДК 340+001.32(477)

І. Б. УСЕНКО,
професор*

ORCID 0000-0002-6832-2933

ДО ІСТОРІЇ ЗАСНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ: НОВІ ФАКТИ І ДОКУМЕНТИ

Стаття присвячена недостатньо вивченій історії заснування провідного наукового юридичного закладу України. На суто документальній основі, з введенням до наукового обігу нових архівних матеріалів, висвітлюються та аналізуються події, що супроводжували створення Сектора держави і права в системі АН УРСР. Розкривається особиста роль професора В. І. Бошка – ініціатора створення інституту та академіка В. М. Корецького – його фундатора та першого директора.

Ключові слова: Україна, історія юридичної науки, Академія наук, Інститут (Сектор) держави і права, В. І. Бошко, В. М. Корецький.

Usenko I. B. K istorii osnovaniya Institutu gosudarstva i prava imeni V. M. Koretskogo NAN Ukrainy: novye fakty i dokumenty

Статья посвящена недостаточно изученной истории основания ведущего научного юридического заведения Украины. На исключительно документальной основе, с введением в научный оборот новых архивных материалов, освещаются и анализируются события, которые сопровождали создание Сектора государства и права в системе АН УРСР. Раскрывается личная роль профессора В. И. Бошко – инициатора создания института и академика В. М. Корецкого – его основателя и первого директора.

Ключевые слова: Украина, история юридической науки, Академия наук, Институт (Сектор) государства и права, В. И. Бошко, В. М. Корецкий.

Usenko Igor. To the history of the founding of the Koretsky Institute of State and Law of the National Ukrainian Academy of Science: new facts and documents

The article is devoted to insufficiently studied history of founding of the leading scientific legal institution of Ukraine. On a purely documentary basis, with the introduction to the scientific circulation of new archival materials the events that accompanied the creation of the State and Law Branch in the Academy of Sciences of the Ukr-SSR system are highlighted and analyzed. The personal role of Professor V. I. Boshko – initiator of creation of the Institute and academician V. M. Koretsky – its founder and first director is revealed.

Key words: Ukraine, history of legal science, Academy of Sciences, Institute (Sector) of the state and law, V. I. Boshko, V. M. Koretsky.

* Usenko Igor, Full Professor